

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1961

BRNO 1962

steigernde Abhängigkeit. Als eine Art von Aufstand gegen den Fürsten Spytihněv kann man jene Begebenheit betrachten, bei welcher dreihundert dieser Herrscher und ihr Gefolge festgenommen wurden. Für die spätdurgwallzeitliche feudale Zersplitterung ist ebenfalls der Widerstand der "Lehnfürsten" der mährischen Přemysliden charakteristisch. Während der Jahre 1055 bis 1197 sind in den schriftlichen Quellen 25 Fälle kriegerischer Zusammenstöße zwischen den mährischen und den böhmischen Přemysliden belegt. Zu ähnlichen Raubüberfällen kam es auch beiderseitig unter den mährischen, bzw. böhmischen und polnischen Feudalen und den österreichischen. Archäologische Funde auf österreichischem Gebiete zwischen der Morava /March/, Dyje /Thaya/ und der Donau zeugen davon, dass hier noch im 11. und 12. Jahrh. eine slawische bäuerliche Besiedlung existierte.

Für die Frage über den Städteursprung in Mähren war die Errichtung der mährischen Lehen von grundsätzlicher Bedeutung. Die Entwicklung grossmährischer städtischer Formationen wurde durch den Verfall dieses Staatsgebildes unterbrochen. Grossmährische Befestigungen, die auf dem Gebiete von Olomouc, Brno und Znojmo existierten oder die man hier voraussetzen könnte, wurden zwar durch den Verfall der Staatsorganisation gestört, man kann jedoch wenigstens für Olomouc archäologisch belegen, dass hier die Besiedlung im 10. Jahrh. andauerte. Als dann die Entwicklung des Handwerkes sowie auch der Landwirtschaft bereits am Ende des 11. und zu Beginn des 12. Jahrh. auf den genannten Burgwällen eine derartige Stufe erreichte, dass diese Zweige Ware für den Markt erzeugen konnten, kam es zur Ausbreitung der Besiedlung auf ihren Vorburgen rund um die Marktplätze. Die Residenzburgwälle Olomouc, Znojmo und Brno waren gerade ihrer Höhenlage und scheinbar auch ihrer vollkommenen Fortifikation wegen besser geschützt, als die Sumpfburgwälle, welche grösstenteils verwüstet wurden. Diese Sitze oder Lehenfürsten muss man, als die ersten frühmittelalterlichen mährischen Städteformationen betrachten.

Výzkum paleolitického sídliště Pavlov I.

Bohuslav Klíma

Tab. 1 - 3.

Systematický výzkum paleolitického sídliště u Pavlova pokračoval v roce 1961/17.4. - 30.11./ větším plošným odkryvem /185 m²/ na parcele s vinohradem mezi oběma prokopanými již areály. Výkop v rozsahu 12 x 14,5 metru navazoval na předchozí práce ve směru proti svahu. Kulturní vrstva se v tomto prostoru nořila z počátečních 120 cm až do hloubky čtyř metrů. Pro nedostatek operativní plochy se však nedalo použít mechanisačních prostředků a práce byly proto spojeny s obtížným a zdoluhovým odklizem. Proti dřívějšímu předpokladu se ukázalo, že odkrytá plocha zaujímá již poměrně méně osídlenou část stanice. V jižním úseku zachytila jen vyznívající kulturní vrstvu s místními skupinami kostí, někdy také s

ohništém, kolem něhož pak ležely i ostatní nálezy. Původní povrch zde nebyl naprosto rovný. Provázelo ho několik příkopových sníženin, vyplněných hlinitými sedimenty. Vyvýšená místa se vyznačovala opačně větším množstvím vápencové sutě.

Jak hlavní stěny výkopu, tak i mnohé úseky pevné sítě kontrolních profilů, která rozdělovala jako obvykle celou plochu do pomocných náleзовých celků - sektorů 2 x 2 metry, vykazovaly zřetelně superposici jednotlivých složek náleзовých vrstev. Na podkladě některých pozorování lze spolehlivě prokázat, že stanice Pavlov I se skládá ze dvou samostatných sídlištních celků, jejichž náleзовé horizonty se stratigraficky překrývají a jsou tedy i poněkud časově odlišné. Obě části sídliště se navzájem odchyľují i prostorově. Mladší je posunuta více k jihu, starší k severu. Na skryté ploše tedy překrýval náleзовý horizont jižní části kulturní vrstvu severního úseku výkopu, kde tato nabývala na mocnosti. Zahlubovala se v místech, kde ji obklopovalo více velkých mamutích kostí a kde ji provázelo i větší množství nálezů. Celková situace násvědčovala zbytkům sídlištního objektu, který zasahuje ještě podstatnou částí do dosud neprozkoumané plochy sousední parcely.

Náleзовé okolnosti byly však na některých místech poněkud nezřetelné. Právě v tomto areálu a v pruhu napříč výkopem jsme sledovali poruchu, způsobenou erozivní rýhou. Byla to zřejmě i tato síla, která rozrušila náleзовé vrstvy v přílehlých místech výkopu v roce 1958 natolik, že nás odradila od dalších sondáží směrem proti svahu. Nyní se však ukazuje, že erose zasáhla jen do určité hloubky a že ve vyšších místech, kde kulturní vrstva leží hlouběji, bude ještě neporušená. Budeme se muset tedy vrátit na parcelu podél západního okraje vinohradu v pokračujícím výzkumu znovu. V podzimním období jsme využili ochotné spolupráce členů Kabinetu pro geomorfologii ČSAV v Brně, kteří prováděli v oblasti Pavlovských vrchů sondáže, k uskutečnění čtyř vrtů v těch místech stanice, jež nás pro příští výzkum nejvíce zajímají. Výsledek byl překvapující. Náleзовý horizont s mamutími kostmi je na některých místech i mocnější a silně popelovitý, zasahuje však proti svahu až do hloubky přes osm metrů pod dnešní povrch. K provedení výzkumu v takových úrovních bude muset tedy pokračující výzkum přistoupit jedině s účinnějším použitím mechanizačních prostředků.

Bez výrazného rušivého zásahu zůstaly zachovány zbytky druhého, zcela malého přestřešku, a to proto, že tvořily výplň zahloubené sídlištní jámy. Byla to skupina velkých mamutích kostí /5 klů, tři mamutí lebky, dvě pánve, jedna lopatka a dlouhé mamutí kosti/, která představovala trosky přestřešku polozemljanky. Jáma měla kruhovitý půdorys o průměru dva metry a její dno bylo zahloubeno kolem 50 cm do slinitého podloží. V severní části u patrného vchodu tvořilo zdvižený stupeň. V těchto místech jsme zachytili též červeně vypálenou zeminu jako stopy po ohništi. Ve více zahloubené jižní polovině obydlí leželo na dně několik vápenců a zlomek pískovcové desky, tvarově podobné cihle, a silný hrot s dobře vyhlazeným drtičem z mamutoviny. Ve výplni jámy jsme získali běžnou kamennou industrii a zlomky spálených kostí. Přímého vypracovávání objektu se zúčastnil A.N. Rogačev, odborník nad jiné povolaný, který má v tomto směru značné zkušenosti z rozsáhlých výzkumů v Kostjenkách u Voroněže. A.N. Rogačev dlel v Československu na studijní cestě a po tři dny též podrobně studoval náleзовý materiál z Pavlova

v depozitářích expedice v D.Věstonicích. O svém pobytu učinil nadšený zápis, ve kterém označuje paleolitické sídliště Pavlov I za prvořadou stanici, jež se může srovnávat co do různorodosti a bohatosti nálezových materiálů snad jen se sibiřskou stanicí Malta.

Nálezový protokol dosáhl v roce 1961 téměř 5000 pořadových čísel. Také odpadový materiál výroby kamenných náradí a vyzvednuté kosti lovné zvěře představují velmi rozsáhlou sbírku. Na této skutečnosti se podílí ovšem zase důsledně prováděné proplacování celé kubatury kulturní vrstvy, které spolu s přebíráním a tříděním jeho výsledků představuje samostatný pracovní postup výkopových prací. Paleontologicky není bez zajímavosti, že jsme získali větší části rozbitých lebek soba, vlka a rosomáka, kromě již jmenovaných lebek mamutích. V popelovité vrstvě sektoru 25 jsme při proplavování objevili ojedinělý lidský zub. Kostěná industrie se rozrostla o významné nástroje a zbraně z kostí a mamutoviny. Rozšířily se i řady předmětů ozdobných a modelovaných hrudek pálené hlíny. I když se podařilo nalézt několik odlomených nožek a jiných zřetelných částí zvířecích sošek i zajímavou hlavičku zdobenou na krčku řadou vpichů, neobjevily se v roce 1961 žádné celé zvířecí figurky ani zřetelnější jejich hlavičky.

Výzkumných prací se zúčastnilo několik posluchačů prehistorie z Prahy, Bratislavy a z Brna a shlédla je řada odborníků zahraničních i domácích, účastníci anthropologického sjezdu v Mikulově a mnoho zájemců i hromadných výprav, zvláště školních. Dosažené výsledky byly potvrzeny při návštěvě prom. hist. K. Valocha, koreferenta výzkumu.

Grabung auf der paläolithischen Siedlung Pavlov I. Im Jahre 1961 setzte die systematische Grabung auf der paläolithischen Station Pavlov I in Flächenabdeckung /185m²/, auf der Parzelle zwischen beiden bereits durchgrabenen Arealen, fort. Die Profile der Hauptwände der Grabung und das Kontrollnetz wiesen deutlich eine Superposition der einzelnen Bestandteile der Fundschichte auf und führten zu der Beobachtung, dass die Station aus zwei selbständigen Siedlungseinheiten besteht. Ihre Schichten unterscheiden sich stratigraphisch also auch zeitlich, und schliesslich auch räumlich. Der jüngere, südlicher gelegene Teil, überdeckt den älteren, der mehr nach Norden vorgeschoben ist.

Im nordwestlichen Abschnitte der Grabung vertiefte sich die Kulturschichte und deutete ein Siedlungsobjekt an, das zum Grossteile in die bisher nicht durchforschte Fläche der Nachbarparzelle reicht. Die Fundumstände sind hier allerdings durch eine Erosionsfurche etwas gestört, welche ebenfalls die Schichte in der angrenzenden Ausgrabung aus dem Jahre 1958 derart störte, dass wir von weiteren Sondagen auf der Nachbarparzelle Abstand nahmen. Nun werden wir allerdings zu diesen Stellen von neuem zurückkehren müssen. Die durchgeführten Bohrungen zeigten jedoch, dass die Kulturschichte hier bis 8 Meter tief unter der heutigen Oberfläche liegt.

Ungestört blieben die Überreste des zweiten Objektes erhalten, welche die Ausfüllung einer kreisförmigen "Halbzemljanka" im Durchmesser von zwei Metern bildeten, und die 50 cm unter die Oberfläche eingetieft war. Die Destruktion der Überdachung bildeten Mammutknochen /5 Stosszähne, 3 Schädel, 2 Beckenknochen, ein Schulterblatt, lange Knochen/. Bei der Erforschung dieses Objektes beteiligte

sich A. N. Rogačev, einer der erfahrendsten Fachmänner.

Das Fundprotokoll erreichte fast 5000 laufende Nummern. Auch das Abfallmaterial der Steinindustrie und die Knochen der erlegten Tiere erreichten eine beträchtliche Menge. Die gesamte Kubatur der Kulturschichte wurde durchschwemmt. Von anderen Funden an Waffen aus Knochen und Mammutelfenbein, Ziergegenständen u.w. ist ein interessantes Köpfchen aus gebranntem Ton, mit einer Reihe von Ritzen auf dem Hälschen und ein vereinzelter Menschenzahn erwähnenswert.

Sondáže před jeskyní Pekárnou.

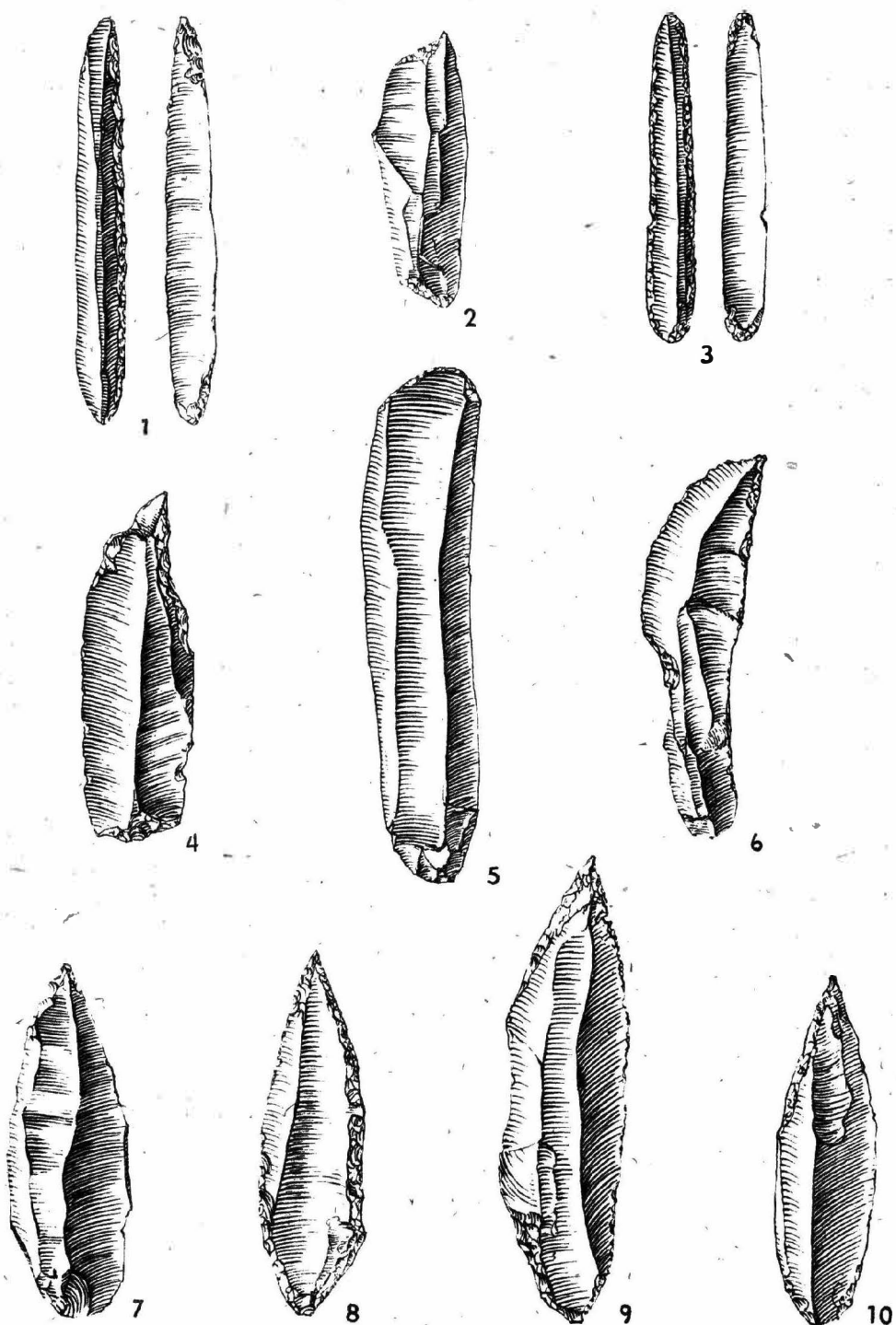
Bohuslav Klíma

Tab. 4 - 6.

Soustavný výzkum jeskyní v jižní části Moravského krasu pokračoval v roce 1961 výkopovými pracemi v prostoru mezi jeskyní Hadí a Pekárnou. Měly sledovat nálezový horizont, který byl zjištěn v západní části předpolí u Hadí jeskyně a který směřoval po skloněné a silně rozvětralé skalní vápencové ploše s typickými formami škrapů podél skalní stěny vzhůru k Pekárně. Pevný masiv vápenců zde provázela řada velkých balvanů, jejichž odstraňování vyžadovalo hodně námahy. Skrývaly však všude neporušené vrstvy.

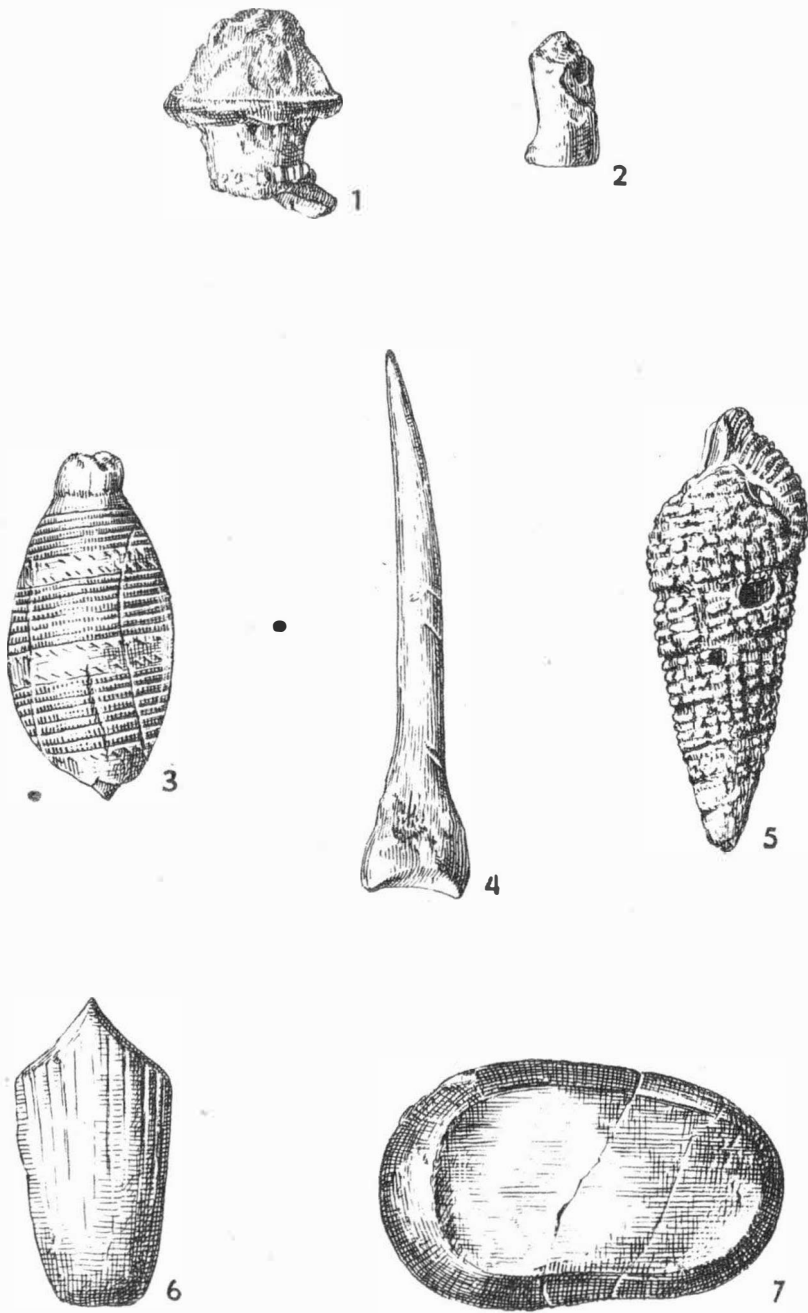
Při úpravě okraje dřívějšího výkopu před jeskyní Hadí jsme zachytili nejprve ještě hnízdo kamenných nástrojů /magdalénien/. Postup prací kolem stěny byl pak provázen častými nálezy, neboť paleolitické pazourkové a ojedinele i křemencové nástroje a zvířecí kosti /kůň a sob/zde ležely pohromadě s typickými památkami mladších epoch, zvláště s drobnými střepy pravěkých nádob ve spodní části tmavé, hnědavě šedé povrchové vrstvy. Jen na některých místech, zvláště u skalní stěny, se zachovala v podloží temné vrstvy slabá poloha šedě okrové spraše. V její povrchové části a v pozvolném přechodu do nadložní vrstvy jsme zachytili památky magdalénienu v původním uložení. Uprostřed skalní stěny v této úrovni ležely i řezané větší části sobích parohů a hnízdo na místě tříštěných ústěpků z jednoho jádra hnědého radiolaritu. S postupem prací jsme získali další předměty kamenné industrie, dva malé kostěné hroty, další sobí parohy a pískovcové destičky, z nichž jedna je dobře vyhlazená a opatřená řadami rýh a jinými stopami po upotřebení.

Po dosažení okraje plošiny před jeskyní Pekárnou jsme v celé šíři její spodní části /26 metrů/ otevřeli příčnou sondu /o šířce 2 metry/, v jejímž západním úseku se v délce 5 metrů objevila porucha. Z této základní linie pak vyšly dva výkopy směrem ke vchodu do Pekárny: první těsně kolem skalní stěny ve východní části, doplněný ještě samostatnou, výše položenou sondou, a druhý, menší plošný odkryv uprostřed plošiny. Nálezy se opakovaly ve stejné situaci, bez zvláštní koncentrace a zpravidla všeohny v jednom nálezovém horizontu. Jen v některých místech, kde v příčné sondě dosahovaly zvětřalin větší mocnosti, se profil poněkud členil. Pod povrchovou vrstvou drnoviny s kořeny smrků ležela hně-

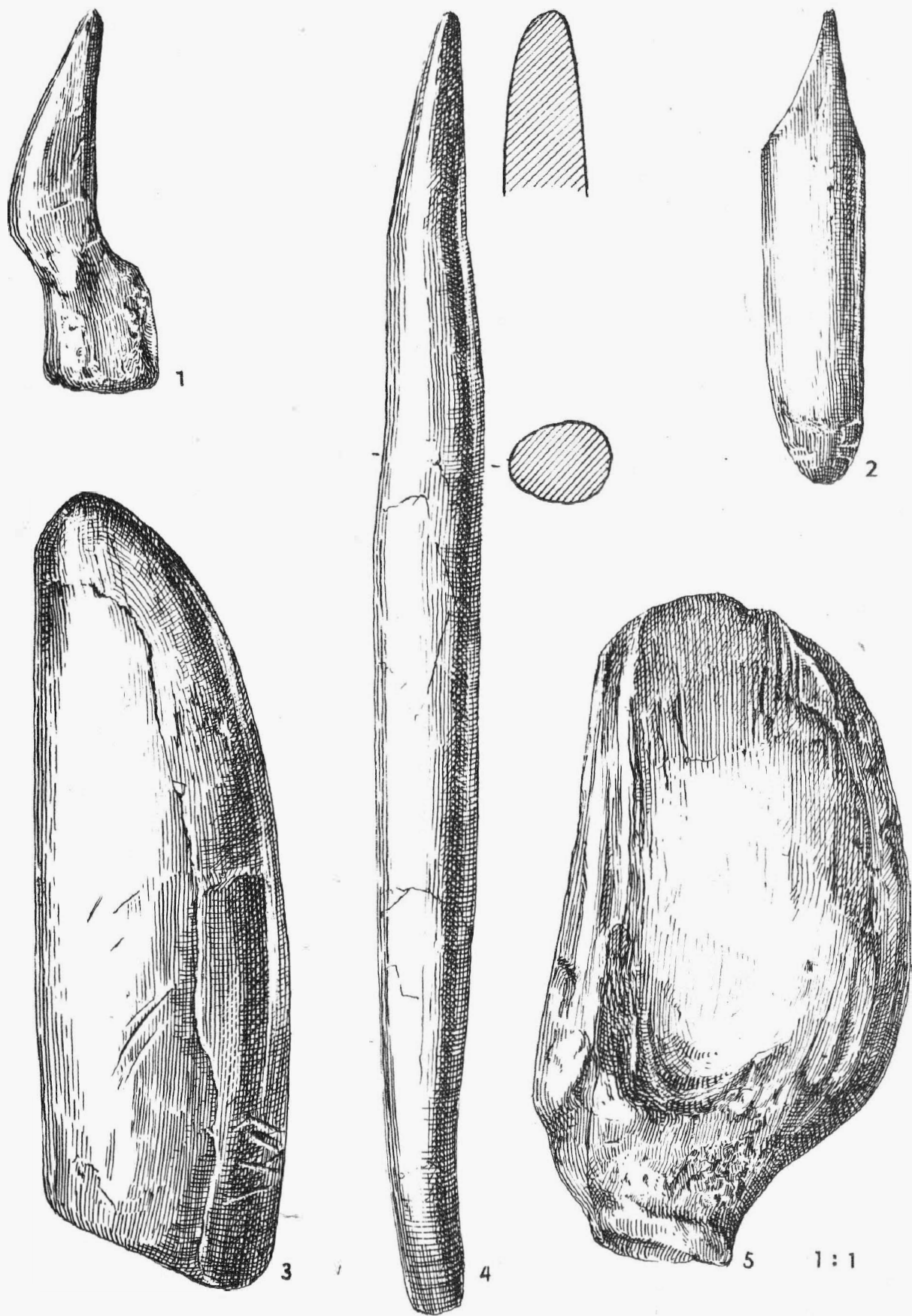
1:1

Tab. 1. Pavlov u Mikulova. Výběr kamenné industrie/pavlovien/. - Auswahl an Steinindustrie /Pavlovien/.

1:1

Tab. 2. Pavlov u Mikulova. Zlomky plastik z pálené hlíny, závěsky z mamutoviny a z velké lastury, kostěné šídlo a broušený valoun /pavlovien/. - Bruchstücke von Plastiken aus gebranntem Ton, Anhängsel aus Mammutelfenbein u. einer grossen Muschel, beinerne Ahlen und ein geschliffener Rollstein /Pavlovien/.

Tab. 3. Pavlov u Mikulova. Šidla, hrot, drtič a lopatovitý nástroj z mamutoviny /Pavlovien/.- Ahlen, Spitze, Reiber und schaufelartiges Gerät aus Mammutelfenbein /Pavlovien/.

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1961.

- Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Stalinovy sady 19/23.
- Odpovědný redaktor: PhDr. et Dr. Sc. Josef Poulík.
- Redaktoři : PhDr. Jiří Říhovský a PhDr. Anna Medunová.
- Překlady: prom.hist R. Tichý a E. Tichá.
- Kresby: B. Ludíková.
- Na titulní stránce: Rozvinutý ornament stříbrného gombíku z hrobu 11
od 7. kostela.
- Vydáno jako rukopis - 350 kusů - neprodejné.